

ԱՐԵՒՍ ՏԱՐ, ՄԱՀՍ ԽՐԿԷ

Մեր Տեղապահին հետ սարդի կարճ ճամբար-
դրվելու մեկ-երկու շաբաթ առաջ, խոյու կ'եր-
թանք, մեր գեղը: ՄԷհրէէն երկու ժամ հարաւ
ծօտիկ շէն մըն է 2-3 հարկի տնօրնով, բայց որը
ինձի համար տարիներէն ի վեր Բեւեռի մը հեռաւո-
րութիւնը ունի և ունեցաւ ճանաւանդ այն արտոժ
իրիկուններէն ի վեր, երբ հոն ձորս թնկերէն վեր-
ջին կայծերն ալ մարեցան. անկէ առաջ անպատա-
ցածները մեր տունին միւս հանգաններուն գերեզ-
մանատները եղած էին, Ֆնացածը խաղողի այգի
մը ու քանի մըն ալ անջրի արտեր ածուկներ
միայն, ասոնք ալ եւ լքած եւս որ խլորցի ու
կրիաները ճշակեն, չբերու համար թէ՛ ան էգին
ու արտերն ալ ինձմէ մեղցորդ են, բայց որոնք
իրենց այս վիճակով ինձի հետառաջ ուրախութիւն
մը ապահովեր են թէ՛ ալ եւ ինքս կապիտալիտոյ
պիտուտայի մը մեղքերէն ապառ իմ Ֆնա կարծեմ:
Բոլոր գեղաբնակներուն հետ ճանրուն ճանրորդն ալ
զիտէ թէ ի՞նչ համ ու զոյն ունին մեր էգիլին
թափէ ու խաղողը, որոնցմէ ան ցանկապատին զող
ճնշուցին ու սարկիներն ալ ապա ալ յարմարեցով
կամ հաւատարապաշտ Գոլթիի մը համաձայն, իրենց
բաժնիները կը փախցնեն: Իրաւ որ ասոնց հերոսու-
թիւնն ալ զորեական, «Մեհնողին կիր», մուցու-
ղին ալ մայր» . . .

Ան օրը, Հալոյ Այսանեան ստիպուկներուն
չեմ ուզեր առարկիւ. շաբաթ օր, վաղը կրիակէ,
հոն պատրաստ կառքը, կը ցնարը արդէն, երկու
ժամէն պիտի հասնինք, միայն թէ՛ մը ան իրիկնա-
պահի դատան անպակերտ ապառնալիք կայ, միայն
թէ՛ ինձի համար ուրիշ ծոտածութիւն մըն ալ — ի՞նչ
սպունգ գործածել, որ համովիլի ուղեկցին՝ պա-
տը վաղորայեան մը իր բոլոր կենսքին մէջ —
շրթներէն ծորածներէն բան մը չի տամ պարապը
ու ամբողջ խմիկ կարեկիցանմ:

Գարունին կուրքերէն կ'անցնի մեր կառքը,
ապուր է, բայց իմ հոգիս անկէ չի տարուիր շատ:
Արարդապետը այնպէս մըն է, որ իր հետ այսչափ
սեղծօրէն ճանրու ընկեր եղող մը ցարուկին կար-
միրն ու ան կ'առնաններուն ալ կարճ չպիտի
ուզէր նայլի: Այն կարմիրը ճանաւանդ, կարմիրն
երկր եղերեղն ու շառաւյլ արձակները այնքան շատ
տեսանք, այնքան շատ լսեցինք որ թէ՛ մը մեր
մէջն ալ կարծեմ այն գոյնին վառքէն խորտոջ ցու-
կերուն իննթ ջգայունութիւնը պտկած եղաւ: Կարմի-
րին պատմութիւնէն Բիւնկեանցի վարդապետն ալ զի-
տէր արեւոք, նա որ օր մը, աշխարհի մտրոյ
տակալն — իր պաշտօնի հերոսներն ու երկու
զաւակները անմեղուկ, Բիւնկեանը վառող կարմիր
բոցերուն էր որ տուաւ և ուխտեց սպառել իր մեծ
ու մուռուցի ուխտը:

Կարբին մէջը ու մեր մէջ բոլորովին, այս՝
գարունով չնքն հետաքրքրուի, վարդապետը իտացի
մնացածը հինա վերջապիտու համար, կ'աւ թէ

ինչո՛ւ կ'այցելէ այս գիւղը ու նոյն գիծով ուրիշ-
ներն հեռոյհեռէ, որ դաշտամալէի հայ գիւղերուն
կարեւորները կը ճանչցունին:

Դէպ ի այս առաջին տեղը զիս ալ իրեն ընկե-
րացուցած իրը թէ պիտի կրնամ եւս ալ իրեն խոր-
հրդատու մը ըլլալ չեմ գիտեր ինչպէս, կ'շտապէ
հոն ըլլալ որ տեղին դպրոցը ազատէ այն քանիդ-
նեկուն ձեռքէն, որոնք ինչպէս թէ՛ մը եւս ալ
լսեք էի, տարիներէն ի վեր, այլ յաճախ վերջին
տանները, աւաւիկ կոններ կը ձգեն այն նկատ-
մամբ գեղին թաղական կրտսերն հետ ու պատճառ
կ'ըլլան որ երկու պատկից ու արտով ալ մերձ կից
դրացիներ իրարու հանդէպ ծառ ու ժաշո ապրին:
Առի՛մները՝. ուրիշ անուտով մը՝ մեր այն նուշ ու
շաբար «տոբերը», չէր հասկցուեր թէ՛ որս՝ եր
կրնան ըլլալ որ նա անունը չի տալիք արտասահմա
նէն դարձեւ չէնց դեռ առջի օրէն ալ իշու կան-
կաւոր եղաւ կրնամ գիտնիներուն վրայ բուռուցա-
նին, մինչ երկրացին կ'սպասէր որ իր կերած ցո-
րենի տեսակներէն անոնք աւելի գեղեցիկ ու լեցուն
ստեսակը կրնայ գտնել ճշակել: Կառքը կը գոր-
դըւայ, կը վէտվէտի խորտարուր ճանրու մը եր-
կաքնիքն, ձիերը երկու հոգիի թնթիւ բեռով մը
հեցնում, զուրուք աստուտումներ մը կ'ընեն կառա-
պանէն մեղծօրէն մտրակուած, վարդապետը կը
հասկնամ թէ՛ շատ լաւ տոնեն է գտեր կառքին
վտանգաւոր ժմանքներէն իմ առած ձեռներուն ինք-
դալու, ինք անվրով կեցուածքի մը մէջ, ու կուտամ
իրեն ակաւոր, որ իր ճամբորդի կենսքէն պատմէ,
եթէ կրնամ լսել: Ընէ, Հալոյ Այսանեան, վրայ կը
բերեմ. սբի ո՛ր մէկը բու անցած ճանրաներով,
Պոլիսէն Էջմիածինն թէ՛ Պոլսէն Աստան . . . մո-
խիրը խառնակութիւն անհարկութիւնը իմն, ու պահ
մը ի՞նչ պտկութիւններ անկէ, որ քարին, երկաթին
վրայ ալ չէկ հեռք մը կը ձգեն:

Իր ըսածին նայելով, դէպ ի Արարտա ոսկե-
գեղմին արշաւանքն է եղիր ըստմին, ընտրածն
խուճիք մը հետ, իսկ Վասիլիս Աստան, ինքնա-
կամ անձնատպաւորեան մը խնթի խոյանքը ճշդիւ:
Իննթ վաղը մը կ'ըսեմ, այս՝ դուն ան տոնները
ուզողին բոցերուն էր որ դաշիր բու վերջի հոյդ
տալ: չի փայցար երբէք: — Վախալ ի՞նչ բանէ,
իմ բարեկամ, կը պատախաճէ, եւ ցայի հոն որ
վտանգաւոր դատմանքներու յաճախանքէն վկայած հո-
գի մը կը պահանջ լսեցնեմ, ինձի համար այնքան
սուրբ պահանջ մըն է այն, բայց կը ցուսի որ
նորէն ողջ մնայի և, այս անոր համար կ'երեւի,
որ կրակներուն վարժուած թնկերին մըրկող եղած
ըլլամ եւս ալ: Անկալ ու Բիւնկեանի կրակներէն
ողջ դուրս եկող մը ալ բանէ մը չի սոսկար, չի
ստանալ, արիններով տալուական կաշիք մը հետ
բոցերով թրճուած ոսկորներն ալ իմս եղան: — Ըսել
է, իրաւ էին ինչ որ կարգապիշը այն աղէտներուն
վրայ, թնկերը չէին չարապիշներ: — Եւ բաւ
չունեմ, որ իմ տեսաններուս դէ՛թ մէկ թեւատուի
որ կարող ըլլամ որակել, այն թնկերներն բերած-
ներն ալ տակ կարագիւնիդ էին ու օգին ուրիշ,
միայն ուս գիտնայիք թէ՛ 95ի դէպքերուն էն աղե-
խարքը ու գիտնային անպամ նայելով ճանաւանդ
Գոլթիի մէջ պարզամաներուն, անոնք բոլորը դաւ-

բողազանքներու գնդակահարողին պատճառով քեր-
թուղներն ալ չէին, կամ ուրիշ խօսքով, Լէնինիմու-
ր և ուրիշներ բարդ իրենց հրէշաշունթիւններուն ու-
ժովը հենց քիչք քիչ հայտնէ քիթի ճանձնով եղեր են
նախկին ան Աստուան ու աստանացի հալը մէկ օրէն
միւսը հովիւրուն առաջըը նետող կատաղութիւննե-
րուն :

Կրօնը, սուրը, Միհունը բան ճիւղ ձգեցին
բնաւ, դայի, աս աչքերով տեսայ երկունքն ալ :
Անին իր ծերացած աւերակներով աւելի շէն քաղաք
ձր միւսէն : Աստանան անորջրեղեղեղան հեղեղած ձր
միւսն : — Հայերուն կողմէ ինքնապաշտպանութեան
կործ ձր դոնէ, մենք յսեցինք որ . . . — Փորձ ձր .
յուստիստ փորձ ձր միւսն, աւելիլն պէտք չկայ
հաւատար, ու դժբաղդ ճակատադրականութիւնով ձր
հայ տղայ այդ կորիճ կեղտածքն ալ գիտեց թէ
կնքը ինչ արժեք իրենց համար : Գուսակն ու էշ-
րէճք բուսած զաղանները ամեն հայր, ծրարիլը
ժամանակին որդէն շատ աղուր գիտցիր են փակել :
— Քիչ ձր ան օրերը բոսորիլ եղան թէ՛ Հայերն ալ
հոն խնեթ բաներ ձր բրեր են Աղատութեան ճանի-
րուն յաւէտ աղու որձաղանդներով ան անտանելի
պուտաւորներով պատասխանելով : — Բայց է ինչ
պարզէս, եղբայր, էս քու ալ միտք պահանջող ու
ցնորաձի խօսքով ձր պատասխանէ : Ինչ կ'ընէիր
դուն ալ երբ քու միտած ծոցաձանները յանկարծ
հովին կուրծքը պատուէին ու զուրք պրտեկային,
ինչ կ'ընէիր, երբ նոյն օրը ան հրաշալիօրէն նայն
ցոյցէն օրին, քու մէկ թանկալիլ կորստալով գանկը
զուրադալար, ու միւս կողմէն դու ան հաւատքն
ալ նետէին մէջը թէ՛ նա Մեծ Հիւրային կրտսն
քանի տարիներու հայ միւս բոլորող երտուն քանի
սկուաններն ալ քաշած՝ ձր շան ձր լըսովին մէջ
փակեր են դայն, ըսէ, ինչ կ'ընէիր, աս փար-
կաններուն : Թայն երբ, Թայն խնեթ պուտաւոր-
ները կ'ըլլային քու խճարկով տեսակները, ու
անշային ալ ինչու շատ պիտի տեսնային պատկից
ձր դայցիները, որոնց հետ դեռ առջի օրն էր որ,
այլօր քաղաքորդի հանքայնքն ուխտեր փոխանակե-
ցինք, սրտը մէջ ինչն էր անտանելիութիւնը Ատա-
նային, է՛՛ մի որ ան օրը մենք ամենք ալ երե-
կուր չեղեանալու ճանք ձր կ'ընէինք, ու շատն ալ
անոր համար որ միւր թշնամիներուն անկեղծօրէն
հաւատալ տանք թէ ներքե նք իրենց, հայր իրա՛ւ
աղին, իրա՛ւ ասպետի ոգիով եղբայր ձր նոյն
արաճաղութիւնով իրեն ձեռք պարզաբերուն :

— Մերան հանող նուերը օգնութիւն ձր
ջրին երբէք : — Երբէք, երբէք, ծովին ձուկերը
աւելի տաքարիլն զգացումներ ձր ցոյցեցին դէպ ի
խաշտանդուած Հայը, քան նա շիկամորթ ջրշուն-
ները՝ նաւապետ, նաւալ, որ իրենց քանքանին ու
քրքրեցներուն ըմբոշինումին մէջ անսամմին բուսաղ-
րեկու « բեճք ձր կ'անէին » : Թայն անոնց անտար-
բել ներկայութիւնը հոն, ինչպէս ամենին հայ թիւ-
թիւն ալ գրեցին, պատճառ եղաւ որ իսլամ փա-
նայը աւելի համարձակ ճօճէ իր սուրը : 5.6000
ձրն ալ անոնց աչքերուն սակ կ'ընարպին : —
Անէնէն փրջը հեք Պապիկեանն ալ վրայ գնաց,
անոր եղբարկան փախճանն ալ բրբեք չապաստուր :
— Պապիկեանն ալ, այո՛, խնդճ մարդը բայց նոյն

առնն ալ ընտիր ու ճշմարիտ Հայը, կրակին դէժ
բանուած ծոփ ձր պէս կը հալեր, երբ բաները աչ-
քովը կը տեսնար, ու ծոսէն ախանջովը կը լսեր
պատմուածները պաշտօնական դատանութեան ձր
տեսակին հետ թուրք անգրիկն ալ գործած եղեանին
աննախընթաց ծայրախեղութիւններէն :

Պապիկեանը, գնաց որ վերապարող Հայերուն
արցունքը օրքէ գերագոր կարողութիւնով ձր, բայց
այն մէկն ալ ձեռաւ ու իսլամը խնայուցող, դուն,
ըսէ, հեթանոս ծառածողութեան ձր թէ՛ Աստուած
ալ անոնք էշը՛՛քներէն է, կամ անոնք Ալլահին ու
մեր Աստուծոն միջև մեծ անջրպետ ձր կայ :

— Հայրսն ձրն ալ ձր ծերունի հայրենակցին՝
Ս. Կաթողիկոսի վրայ կ'ընէ՛՛. երկու երեք տարի
առաջ եկաւ իր դեղը այցելից, բայց ինչպէս կա-
կածքը թէ՛ շատ չանցած քիթէն պիտի դայ հայ-
րենիք ու հայրենակիցները տեսնալու երջանկութիւնը,
միտքն է որ նա իր դուստր փարկեաններուն ալ հաս,
իր դէճքին վրայ ճալլ անկը ձր ներկայութիւնը
կ'ընայներ. ինք արդեօք երեք տարի առաջ դու-
կած ըլլար իր է իրեններուն գիտուն զալիք, ճննք
ան ասան քիչ ձր Համբար հովերուն կը վերադարձնէր
անոր ան տարուն խրովին ձեռքը : — Կաթողիկոսը
իր հոգեկան լկուսներուն մէջ, կ'ըսէ, պատանդուած
ձեռել ձրն է որ գերեզմանը չէ սակայն, կ'ապրի
սակալին, ու անոյց ջրլլալու արտաթիւն ձր կը
ցոյցնէ, հակառակ որ ի տես տեքանքին որբանա-
թեանը, ամեն օր ալ արին կը փսխէ : Կաթողիկոսին
ներկայութիւնը իր սիրական հօտին ծոսն ու քովերը՝
ճորտուած եկեղեցիներուն տեղը կը լցնէ ու ահալին
միկթարութիւն ձր ամբողջ կիկիկեան թեմին :

— Բոլոր այդ ժամանակներուն չէ՛ք կարծեք
որ տրտմութեանը խելայեղուած ձրն ալ բարեկամս՝
Ս. եպիսկոպոսը եղաւ, բայց ինչ շատ դիւժնէ կը
որ, որ ալ կը մնայ սակալին : — Ողջ՝ ու փառահալ
թէ պիտի դառնայ ալ նորէն, անոր ծառին ձեռուած
անբաստանութիւնները ու զրպարտութիւն հասկնալ
բացայայտուէր, գլխը չի տանդները պատահութիւն
գտած սեպեր են որ Հայ Զատիկը քիչ ձրն ալ իր
արիւնիլը կարծոյցին, բայց չեն կրցած, ան ամեն-
ները Յեղափոխ կը դառնէր : — Կ'ըսեն ոմանք թէ
դիտումնաւոր հեռացում ձրն է եղեր այդ : — Այդ
մէկն ալ հայ ապերասաններու լերերաւոր, զրպար-
տութիւն, չէ՛ք գիտէր թէ՛ թշնամին երբ քու չի
գանայ, հող կը նետէ երեսիլ :

* * *

Կը խօսինք, կը խօսինք, կը խօսինք : Ասան-
եան փարպապետի տպաւորութիւններուն նայելով,
ինքն ալ անձեպք տեսած ըլլալով մէկտեղ Աստուան
կործանող չարիքներուն ահալանութիւնը, անոյց ձր
չէ բարբառին, ահի արտապնդող ճառածելու կերպ ձր
թէ՛ Ազգը եթէ դայն վերականգնելու ներկայ անկեղծ
յոճախանքներուն մէջ թուարցում ձր չի միտ, ու
եթէ հոն վերապրելու բաղաւաղուածներն ալ խել-
քիւնին զուլանին՝ հիմա քան երբեք, Իսլամ շու-
քացումն, հայա՛ւել շուքացումն ուխտող հետապն-

դողները բլան, առաջինէն լաւի փայլուն քաղաք
 Եր պիտի ծնի Նախաին, երկրորդ չէն Շրջալստոս Եր
 Լմարիկեանից Գրայի, կամ Կ'ուզեր. ծառայիլ. ծնիս
 ծանրանկարը անդրափխանեան Լմարիկային. որ աշ-
 խարցը կը կշտացին իր կատարուն առաջդիմութեան
 ու զարգացումին ամէն բարբիւնովը:

Պահ Եր կը փոխենք խօսքը, առաջապէս իրա-
 կանութիւններուն կը տարւինք, վարդապետը այն
 կողմերէն ալ քիչ բան չի գիտեր, ու իմ մէկ հար-
 ցումս ինք տասը պատասխանելու հեշտ յօժարու-
 թիւն Եր կը ցուցնէ, Պոլսէն մինչև Եջմածին
 ճարարները, սիրուն տղիտակներու շարք Եր, իր
 ծանրորդի տպագրութիւններուն գրեթէ ամբողջ
 ծանրութեանութիւնները կը պոստէ ու կը հաստատէ
 որ Գեղի Կ'որարտա իրաւ յոսերով լիքը արշաւանք
 Եր իրաւ ոսկեգործին... Իսմիլիտան պատրիարք
 Եր քննակեր, որ միլիոնաւոր Հայերու տնտեսութիւն
 անխնայելոր կը մնար ու տարիներու շարքի Եր մէջ,
 չի մտնար Հայերը այդ իրենց մէկ բաղձարքին իրա-
 կանութեան ալ տեսնալ, ազգովն արեգքը ի՛նչ եր-
 օշմարտիման պիտի ըլլար խաճածին, կամ դարերու
 տոգապանքին կիկծըր ի՛նչպէս հրաշալիութիւն մէկ
 քարտեանի մէջ պիտի ծառայուիլը. թէ որ այն ինչ
 կիկծերն ալ բոցերու մէջ խորովուող հայ ծայրերու
 ու փոքրիկներու հոգի դազող ճիշդը ինչպիսիքն
 մեր ակնայինն:

Բայց, ախ, առ ժողովուրդը մեծ անէծքի Եր
 յաւիտեական նշաւարը երբ ըլլայ կործնուի ու քիչ
 Եր մէկը մոռնալու իր բաժնի՜ք դառնալիներուն մէջ
 տակաւին, կը հանդիպի յանկուծ ուրիշ ցու մը
 վախէ:

Վարդ, վարդապետ, երբ առ օրումն սուգեմ
 ալ դողերն չափով Եր մնանք արցունք քնելէ. չէ՞ք
 կործնը որ ուրիշ շխանք Եր պիտի մեղանք Հայը
 ուրիշ կրակի Եր մէջ. որ Աստուծոյ խորհրդող կրակ-
 ներէն աւելի սպառնական ու անաւոր կը թուի ըլլալ:
 Գիտե՞մ ի՛նչ կ'ըսես. այո՛, կը պատասխանէ ու-
 ղեկիցս, եւ քու առ ակնորակածեցող ալ ծառէն
 տեսալ. շատ ծառէն շփուցայ հետերնին, այդ
 դարձութիւնները արդէն թաւս անուն չունին: —
 Անուն, ի՛նչպէս ոչ, հայ են անունը ալ, չէ՞:
 Հայեր. բայց, որոնք ձգեց որ ես բան չգեղի թէ՛
 աստուծոյ ճակիլին բանկոյցած կորսնելին շատ
 աւելի գէշ բանն է որ ընդ որոշեր են ու պիտի
 ընեն առ ժողովուրդին գլխան. անոնց շոշակներէն
 որ ես չէ՞ք տեսնար զի որոնք, բայց առ յաւեւ
 ողորմելի խեղճութիւնները ճառ ասայցի Եր պարզ
 նախապաշարունովը ծառք ճարարութեամբ ամէն կողմ,
 սրտնց բոլակի, գլխիկայ փոխարար ամէն երդիքի
 ստի, Համարս անցած ծառքէն չանցածները իրենք
 լարած են ծանրացիկ ջախջախած արդէն հայ
 հեռեման անոնցին: Դահճները, եթէ ամենէն
 վերջ առ անունը պիտի տալին ինքզինքնուն, ի՛նչո՛ւ
 օրին, փորկ վրայ չեկան ու չի սողային անոր ձութ
 ուրիշ, որ առ Երայի կարմիր Լմարիկը շատ աղէկ
 պիտի դնանար վարձատրիկ զինքն. իրենց հայու-
 պան զործնութիւնը՝ այնքան լեցուն փոխարէնով:
 — Բայց անոնք եղիլ թէ՛ հայ ժողովուրդին ողջմիտ
 մեծամասնութիւնը սեղի չգիտի տայ անանիներու
 պետեմած հասանքներուն ու պիտի տեսնուի թէ՛ որ

Եր անոնք իրենց հոգակի վորձած ու քարոզած
 բարոյականներուն վրայ իրենք իրենց չուանելովը
 պիտի կարգադրանին, թող քիչ մըն ալ ցատկուն,
 քիչ մըն ալ շաղկապանին, ճարար կեանք չունի,
 վերջապէս մենք քիչ Եր խալ մնալու հարկերովին
 ունենանք ու պարտքերնիս կատարենք ճշմարիտ
 Հայու կեցումներովը:

Ուր որ պիտի հասնէինք ահա, կառքը դեղին
 փողոցներուն մէջ աւելի գէշ ձեռ Եր կ'առնէ, բայց
 մենք անկէ մեր չիջնալու յաճախութենէն հեշտ չենք
 հրաժարիլ: Կառքին պատուհանէն վարդապետին
 բարեկէ կերպերուն ետեւէն բարե մըն ալ իմ ձեռքս
 կը խրկէ փողոցին արջ ձաւը ոտքի կեցող ծանօթ
 անձանք Հայրենակիցներու, որոնցմէ ոմանք կա-
 ռտով օժոն Ժպիտներ Եր ունին երեսնուն վաշ-
 ինձի իրենց պատասխանելու ձեռերուն մէջ: Կ'զգամ
 վարկենապէս թէ իմ մէջս ալ հին յուշերը Եր կը
 ձէնտան, կը ծաննանք անոնք, ի՛նչպէս չէ, շա-
 տեր իմ տարեկիցներս, իմ խաղիկներս, մէկ քանին
 դեռ որքան ալ հեռաւոր ազգականներ, բայց որոնց
 հետ կ'ուզեմ անմիջապէս որ վար ցատկեմ ու հօր
 ու աղօթ գրկաբուց Եր ընեմ, անքան անուշ ու
 ընտանի դէմքեր բոլորին: Սկեռն մէջ պատառու-
 ուած ձերուկ կիկիկներու այն խոճքին մէջ մայրս
 տեսնուող իսկայիցէ պատրանք կ'ունենա: Անէն
 կողմէ այս կեցումներ, Կ'հախիք ու ակնածանքի
 դեղուն անկեղծ այս արտայայտութիւնները, որոնց
 Հաւոր եւ վարդապետին կը հանեմ թափն, մնացածը
 զուտ զորգովանք հայրենակիցներու կործնութեան
 սրտառանգութեամբ. ինձի կը թուում: «Վարդապետ
 հետ մեր վարժապետն ըլ է եկեր, Օվանէսը, Օվա-
 նէսը, Ստանալն տպէն, մեր լմանքը չէ՞ք ծանչ-
 նար»: — Մինչև գիւղին անդին ծայրը դիշ շխուհին-
 ուս այդ խղճութիւնները ակնային, հոն Մակար
 տղան եւ ուրիշներ մեզ դիմաւորողները կ'ըլլան ու
 ի՛նչ անձնուրէ կերպեր ասոնցին ալ ի պատ վար-
 դապետին ճանաւարապէս երբ նա կառքէն իջած՝
 Մակար տղային շէմքին վրայ կը կոխէ:

Վեր կ'ելլաւք, մեր հիւրընկալուն տեսնակը,
 ուսկէ կը զլսենք որ հեռագեղեց ամբողջ գեղն է որ
 կը խառնուի ու բան մը հասնալու հաստատարու հե-
 տաքերովին կը ցուցնէ: Մակար աղան իր
 ձանկութիւնէն ալ եկեղեցատէր ու եկեղեցականաւոր
 Եր — ո՛ր, թող մարիլ չի դար Մոս արարողութե-
 ներուն միայն — փառաւորածին ուսուցիչը զգե՛ն-
 թացուցած կ'երեցնէ իր լանջքին վրայ առաջնորդ-
 տեղապահ մը իր տունը ընդունած ըլլալու հարա-
 տութիւնով մը. հարաւոր մեծամասնից երբ այդ առիթով
 կը տեսնայ թէ՛ որ ճառաջ իրեն բարե չի տալու
 քիթ ընդունելու ալ հիմա իր շուրջը քաղաքաւոր Եր
 կը ցուցնեն, որ փայ հրաջեցուն իրմէ ու վարդա-
 պետին ներկայացուն:

Ու դեռ Մակար տղան իր նաւուածքին մէջ
 քալիկներուն վարդապետին կուտայ թէ՛ ինք ամէն
 տուն ալ նայն մեծ մարդի է, որ պէտք չէ ան-
 տեսուի, կամ իր խախտիկներն ու ոշխարհագրաբի
 շխալ կերպովը պէտք չէ որ ունի նորքեր հեղանքի
 ու քննադատութեան նշաւակ պահեն: Իբրեւ է որ

ինչ են օր հէջ կ'ընեն Էն ժամը պիլէ շեն ծանար, սեղանըսն ըլ տիրացուին ըլ հողար խոսքեր կը համարեն, Էնոյց ըսածները նէ փորտը բերան կ'առնէ, նէ ըլ տաճիկը, հողի՛ս, դուն քաղաք ես, անկաճիկ բան չի լսեր...

Այսպէս զարթոյտալին հետ ցտաղին նայուածը ճի կը փոխանակենք ու սորի վրայ ձեկնելու կը պարտաւորուինք. անկողինէ վար կ'իջնանք որուն վերջը՝ ծերուկ մայրը աւխարխափ շարժումի ճի մէջ իր հոկանին կոթնած. ձեկի անգամ մըն ալ իր ձէնը կը խրկէ. « Բարի երթաք, օրդ էլ, բարի եկաք, բարի երթաք, քեզի ըլ կըսեն, չայր սուրբ, Աստուած մէկ օրդ հողար ընէ օր ուր երթան նը, Էս ճէշխա շնորհքներ տանես, աղէքը պարբըրցոցներ ես եղեր, աղէկ ես էրերս — Ինձի ալ բան ճի չուտի՛ս բեկեր, Գարան նէնէ, ալ ո՛վ գիտէ, երբ անգամ մըն ալ... — Հա, աղէ՛ս, դուք կ'երթաք, ես նորէն ի՞նչ տեղս կը մընըմ, որ ալ չի տարուիր, ալ չի՞մ կրնար քաշեր. Էսչափ հետս խոտը չէր եղեր, պերկուտար ըլլիս, չաղա չօրուխտ ալ բարեւ տար մընէս, ըսէ Էնոյց ըլ օր ալ Էն Գարան նէնէն հողին վրայ բուռ ձի հող կոյրտի. ու մա՛ր կը բնտուռէ. հա՛, օրդ էլ, որ ձե՛ք տեղերը ճա՛ն կը բնտուռեն. անունն ըլ կուտած ու ձէնիկ մը չի՞մ տանէր, դա՛. արեւս տար ու մա՛ն խրկէ. ջուրի պէս ի՞նչ ճարտըցեր. ալ Էսչափն ըլ չ'ապրուիր. հողը աւելի հաղիստ բարձր մը լինի. Էս ժողով աչքերուս ըլ զարկի գեղեցիկնին ժողովն է օր. կը յարմարի բարի երթաք »...

Մարտ, 1910. — Խարեքը

ՔԼԿԱՏԻՆՅԱՆ

ԻՆՏԵՐՈՒԿ ԽՆԼՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՄԱՍՏԱՌԱՔԵԱՆ ՍԻՐԱՏԱՂ

Ճակատոյին մէջ մանանի մ'հինաւորց, երկու մարմար, երեք հազար տարներ, Կապոյց խորին վրայ առօրեական երկնային, Ջուգադրեցին իրենց երանք ըսպիսակ :

Պաղած՝ զոգին մէջ միեւնոյց սասափին, Աստղիկան վրայ լսողոց ալեաց արցունքներ, երկու մարգրիտ, վրիճի յասա՛ր թաղուած, Խորեքդուրս բառէր լսին խրառ :

Գեներալի՞մ պալատին ծո՛ղը իրարած, Շատրաւանին ներքեւ որ միշտ կ'առատուէ, Պատպիլի օրով, երկու վարդեւոյ, Շտղիկները ճաղիաղիկեցին միասին :

Վեներեթիկ զմբերներուն վրայ՝ երկու ձերմակ հաւաքա՛լ՝ տոթիկներով վարդադոյց, Բոյնին մէջ ուր տէրն յալիսեան կը բնակի, Իտանան ցիե՛ր մը միասին բառւկան :

Մարմար, մարգրիտ, վարդի ծաղիկ՝ Էւ աղանի, Ամէն բան օ՛ր կը կը լուծուի կ'ըլլայ չի՛մ .

Կ'յնայ մարմար ու մարգրիտ կը հալի, Կը բռնի վարդն ու բրդաւոր կուտայ խոյո :

Անճիւր մանիկ, բանճրելով խրառէ, Տիեզերի՛ խառ բուռնին մէջ կ'երթայ Անկեցնէլ խմբոն հրակա՛լ՝ կաղմբած Այն ձեւերէն գոր Աստուած իսկ կը ձուլէ :

Յամբազանդաղ յեղումներով հառանո՛ր՝ ձերմակ մարմարը դարձած միայ լսպիսակ, Վարդ ծաղիկներ իր վարդ ծաղիկներ փոխարկուած, Կը վերադարձնէ մարմիններու մէջ պէտպէս :

Աղանեկներն իրենց վրովուն կը կրկնեն երկու մասաղ տարաւորի օտի՛ն մէջ. Ու մարգրիկներն ալուաներու ձեւ կ'առնեն Գոմարտուփին մէջ ծիծաղի՛ մը սիրուն :

Այդպէս է որ կը ծրնեն այն տիպական Անուտեքամը հաւաքուրի՛վներ թաղուն, Որոնց ճեղքի՛ն բնագոյնիմաց հոգիներն Իրաւո՛ր Բոյր կը զգան զլրեմէն ամէն տեղ :

Ճառագայթի՛ մը կամ բուրման կամ գոցի՛ Սր հաւաքին սիրաշօտար հրեւազան, Անճիւր հիւլէ դէպ ալ հիւլէ մ' կը բռնչի, Ինչպէս միտոյն դէպ ի մտոյն մը սլացող :

Երազանքնէ՛ր կը յիշեն երեքնին՝ Երովուն մէջ կամ հակաթին վրայ մեկնանցին, Մաղկաբարձու խոտարտուներն աղուտուռէ՛ Մօսն աղբիւրին ալանալիտ ջուրերուն,

Էւ համբոյրներն ու արտուռներ՝ քիւի Գրմբերներուն վրայ գունեքով ոսկիղէն. Ու մասնիկներն՝ հաւաքարիմ՝ մէկըմէկ Կը փնթրեն ու կը սիրեն վերթոթին :

Մոռցումս տէ՛րն է որ բունեն կ'արքունայ, Անցեալն է որ կը վերածնի ընդ աղօս, Երովին է որ շրթունքին վրայ ճառագոյն ինկրդինը կը հետուրեայ ու կ'անցնայ :

Սասափին մէջ ուր ծիծաղը կը շողայ, Մարգրիտն իր փայլը կրկնի կը տեսնէ. Ինտանալակ կոյտի մորթի մը վրայ Մարմարն՝ յուզուած՝ իր զովութի՛ւնը կըլզայ :

Հաւիալը ծա՛մն ուր կը գրեմէ անտիլի Որ արձագանքն է իրեն հին հնճիկներն. Այլ եւս ամէն դիմադրութիւն կը թուանայ, Եւ անձանո՛րը սիրական կը դառնայ :

Դո՛ւն որուն դէ՛մը կը դողան ու կ'արքիմ, Ո՛ր ծովի, ո՛ր մեկեանը կամ վարդեցին, Ո՛ր զմբերէն է որ մեղ հանցաւ միասին՝ Մարգրիտ կամ վարդ, մարմարի՛ն կամ տառակ :

Թարգմ. Ա. 2.

ՔԼԵՄԵՆ, ԱՊՐԵՒՆ